

GRÓH GÁSPÁR

„Szabad költő szeretnék lenni”

Hatvan év öt tételben –

Ágh István beszélgetése Domokos Mátyással

GRÓH GÁSPÁR (1953) Budapest

Ágh István hatvanadik születésnapja idején, 1998-ban készült az az életútinterjú, amely most, negyedszázaddal később *Hatvan év öt tételben* címmel jelent meg. A kérdező, Domokos Mátyás barátként és művei alapos ismeretében fordult Ágh Istvánhoz, így szóra tudta bírni az inkább hallgatni és szemlélődni, mintsem beszélni szerető költőt: olyan kérdésekre kapott választ, amelyek mit sem veszítettek aktualitásukból.

Egy életútinterjú fontosságát nem feltétlenül információértéke adja, különösen akkor, ha az életút sok fontos eleme máshonnan már ismerős. Az a világ, ahonnan Ágh István útjára indult, az idősebb testvér, Nagy László által vált ismertté (maga Iszkáz is általa került be a magyar irodalomtörténeti topográfiába). Ahonnan indultak, a kibocsátó paraszti közösségek természete a lassú változás vagy éppen a változatlanság. De gyorsan változnak, amikor változniuk kell, amikor természetes rendjükbe durván beleszól a történelem. Így történt ez a 20. század derekán: Ágh István sokban egy másik Iszkázt látott, mint bátyja: ugyanazt máskor látni azt jelenti, hogy mást látni.

Ez nemcsak a szülőföldélményt tekintve igaz. Az életútinterjúból is kiviláglik, ami a 20. század forogtagát jellemezte: olyan gyorsan formálódtak át közösségek, alakult át a mindennapi élet, hogy az egy-másfél évtizednyi különbséggel születetteket is önálló nemzedékké tette. Neveltetése, indulása, bátyja költészete miatt Ágh Istvánt a kritikai rutin könnyedén besorolta a népi irodalom késői folytatói közé. Valóban, generációjának kortársai voltak ők is, sőt még a nagy népi nemzedék alkotói is, de nem ez határozta meg látásmódjukat vagy az életüket formáló, meghatározó közeget. Még akkor sem, ha sokban kötődtek hozzájuk. A „háborús gyerekek” (Ágh 1944-ben hatéves) paraszti származásából nem következett egyenesen a „népiség”: sokkal inkább valami különös „posztparasztiság”. Ők eleve a hagyományos paraszti világ viharosan gyors bomlása idején nevelkedtek. A változás sebességét lehet a kommunista erőszak túlkapásaival magyarázni, de a folyamat enélkül is zajlott: Kodály, Bartók és tanítványaik, a nagy népzene gyűjtők igyekezetének egyik hajtóereje az volt, hogy már a 20. század elején tudták: ki kell használni az utolsó (vagy éppen az utolsó utáni) pillanatokat egy villámgyorsan pusztuló kultúra értékeinek megmentésére – mert eredeti közegében meg vannak számlálva a napjai. Ágh és generációja élményeiben az organikus bomlás tapasztalata és a hagyományos falu kíméletlen erőszakkal, sanyargatással zajló, politikai-ideológiai megfontolásból való pusztításának keserves élménye épült össze. „Népi” származékként hűségesek maradtak gyerekkorukhoz – de már egy szellemi (és nem zsrnál-ideológiai) értelemben „urbánus” nemzedék tagjai, bizonyos értelemben alapítói lettek. Ezért másként nézték a mögöttük bezáródó múltat – és azt a jövőt is, amitől el voltak zárva. És aminek kapuját nekik kellett kinyitniuk.

Így lehettek a testvérek két nemzedék tagjai, és amikor Nagy László és Ágh István karakteresen különböző életútját vetjük össze, akkor külön kell választani testvéri kapcsolatukat és költészetüket: a viharos gyorsasággal változó külső körülmények között a közös gyökerek ellenére látásmódjuk jelentősen különbözik, ahogyan költői pályájuk is: mindez félreérthetetlenül kirajzolódik az interjúkötetben.

Nagy László és Ágh István az irodalom dimenziójában az egymáshoz kötődő és egymásra figyelő költőnemzedékek meghatározó alkotói. Egyikük a háború után, egy nagy reményeket keltő, szabadságot ígérő pillanatban, másikuk a példátlan hazugságnak bizonyult ígéret bűnösei ellen irányuló, vérbe fojtott forradalom után kezdi a maga útját. A két emblematikus esemény közt ott van a Rákosi nevet viselő, történelmi értelemben rövid, még az emberélet dimenziójában sem túl hosszú, de annál végzetesebb korszak. Ágh István életútjának fejezeteiről beszélve ezért nemcsak a maga sorsát értelmezi, hanem ennek a világnak a történéseiről, természetéről, a hozzá való viszonyról is alapvetően fontosakat mond.

A 20. század számos nagy költője indult abból a paraszti világból, amelyet a század első fele fedezett fel, hogy aztán a második elsöpörje. Domokos Mátyás Erdei Ferencet idézi, aki szerint parasztnak lenni kevésbé osztályhelyzetet jelent, mint sorsot. Különös képlet ez: sokféle lehet. A „városból” nézve egyként „paraszt” a mezőgazdasági munkát végző nincstelen napszámos és a maga földjén dolgozó paraszt-polgár, a zsellér és a nagygazda, társadalmi helyzetükben azonban távolabb állhatnak egymástól, mint a városlakók (akik valamiként egyazon polgári berendezkedésben élnek). Ezért fontos figyelni arra, amit e nevelődési regény első fejezetében Ágh István említ: hogy az apa szerette a paraszti létformát – és mégis: gyerekeit nem kis áldozattal taníttatta, hogy azok másként élhessenek, mint ő.

Ezt a másik életet találta meg Ágh István.

Domokos Mátyás interjújában sokat kérdezett Iszkázzról. „Beszélj, ha nem feszélyez, a közvetlen családdról, édesapádról” – biztatta, jellemző tapintattal, a hallgatást bátorítással terelve a megszólalás felé, jóllehet amit Ágh István aztán elmondott neki, abban nem volt semmi titkolnivaló, személyes összefüggésekben sem. Elbeszélésében, a gyerekkori emlékek megidézésekor még a családi múltra emlékezés is jelentős részben történelmi forrás, vagy éppen történelmi szociográfia, egyetlen parasztcsalád életének megidézésével is alkalmas egy világ bemutatására. Ebben a közegben-közösségben már a párválasztás sem kizárólag szerelem kérdése. Az érzelmeknek is van valamennyi joguk, de a vagyoni helyzet eleve kijelöli azt a kört, amelyen belül társat lehet keresni. A paraszti élet rendjét a föld diktálja, parancsának engedelmeskedik a család, amely termelő egység is. Kell hozzá egy férfi és egy asszony, és kellene a gyerekek is. Mindennek és mindenkinek szabott helye van. Adott tehát egy feladatmező – azt lehet kitölteni egyéni módon.

Ez világlik ki Ágh emlékezéseiből is. Korai tapasztalatai azt mutatják, hogy egy sikeres paraszti életpályához rátermett gazda kell. Ha eszes, szorgalmas, munkabíró és egészséges – akkor sikeres lesz. De kell-e más bármilyen pályán is a sikerhez, mint tehetség, munkaszeretet, energia és egészség? Ugyanez kell egy sikeres költői pályához is, így aztán amikor a két költő fiú kilép ebből a közegből, már megtanulta azt, amire a leginkább szüksége lesz. De tanult mást is: a család légköre más, mint amilyenről a paraszti világról élő sztereotípiák szólnak: más a dunántúli parasztpolgár, mint az alföldi szegényparaszt. Itt nem kivételes (bár nem is jellemző), ha egy parasztházban vannak könyvek (erről Nagy Lászlótól is tudunk). Ezek összetétele véletlenszerű: Verne-regények, Acsády Ignác történelmi összefoglalója, Petőfi, Sértő Kálmán kerülhetnek egymás mellé. Tudják, mi a vers, de költőnek lenni nem értelmezhető tevékenység a falu számára. Ezért odahaza nem beszédtéma, hogy a nagyobbik fiú verseket ír: öccse is szinte véletlenül értesül erről, de mikor első verseit írja, van kinek megmutatnia. Bátyja pedig szinte észrevétlenül tanítja a költői mesterségre: Lorca- és Rimbaud-köteteket ad neki.

Az ország ekkor már túl van a háborús próbatételen (azokkal arányosak lesznek a békeidők megpróbáltatásai). Ami a felnőtteknek borzalom, egy kisgyerek számára inkább csak némi ijedség és különleges kaland. Ezért mondhatja Ágh István, hogy a háború nem volt „annyira tragikus. Mert valami játékszerű is volt benne.” Erre a megjegyzésére érdemes fölfigyelni, mert a sokféle későbbi nyomorúságot, a majdnem-tragédiákat is mintha hasonlóan élné meg és túl: ez a látszólagos kívül maradás nem jelenti, hogy a megtapasztaltak nem hagynának maguk után kitörölhetetlen, tragikus felhangú nyomokat benne. Hasonlóan vélekedik a pártállam időszakáról is: a „fiatalságnak a szépsége azért nem vészett ki. Szóval nem szeretem azt, mikor arról beszélnek, hogy valami milyen sötét korszak. Az emberi élet akkor is megadja a maga szépségeit. És ez mindig is így van.” Végül is egy kor nemcsak objektíve jó vagy rossz, hanem személyes értelemben olyan, ahogyan sikerül benne elhelyezkedni, élni.

Ágh István tehát a neki adatott korban figyel másra is, mint ami körülveszi – költői létezés nem függhet egy adott időszak körülményeitől – és ő költő akart lenni: „Már gyerekkoromban elhatároztam, hogy költő leszek, és ettől nem álltam el mostanáig, és nem is fogok. Ez szabta meg az életemet is. Ezt akartam, és mindent ahhoz viszonyítottam” – mondja. Költővé válásának döntő pillanata, Budapestre kerülése, az egyetemi évek kezdete 1956 forradalmának idejére esett. Az október 25-i Kossuth téri vérengzés kis híján véget vet történetének. Haldoklók közt és halottak mellett feküdni sebesülten – kitörölhetetlen megrázkódtatás, akkor is, ha (látszólag) nincs közvetlen következménye. A halálélmény életélmény is, ami új dimenziók felé mutat. Ágh az ideológiai kényszerektől függetlenül éli a maga belsőleg szabad diákéletét. Az egyetemen két évig Füst Milán legendás előadá-

sait is hallgathatta, aki aligha a szocialista realizmus mindenhatóságáról elmélkedett. Budapesten úgy lesz nagyvárosivá, hogy magával viszi „vidékisége” emlékeit. Ezért tartja ostobaságnak, ha azt állítják róla, hogy neki „Magyarország a Nagykörúton kívül kezdődik”, mert, mint mondja, „én a Nagykörúton belül is Magyarországot éreztem, én nem csináltam ilyen úgynevezett népi–urbánus gondolkodásra és ellentétre jellemző valamit. Én tudtam azt, hogy énnekem Pesten kell élni, és itt elfogadni azt, ami van, ami jó, ami több, és ami otthonalább is.”

Nem vitás, hogy pályakezdésében fontos szerepet kapott, hogy a fővárosba kerülve már volt egy kiépített, családi hídfőállása. Amikor először járt Budapesten, bátyja és Kormos István kalauzolta, a későbbiekben is természetes volt, hogy Nagy László baráti köre is magához tartozónak tekintette. Ez óriási előny – de nehéz terhet jelentő kötöttség is. Akadálya lehet saját szellemi arculata megtalálásának: a korszak egyik meghatározó költőjének árnyékából kellett kitörnie – miközben sokban, vállaltan is, az övével rokon értékrendet képviselte, de szükségképpen másként. Szellemi és poétikai különbözősük a maga területén fontosabb lett, mint a közös gyökerek. Ez pedig költői útját figyelve döntő kérdés: lehet-e Erdélyi József, Sinka István, Nagy László, Juhász Ferenc, Csoóri Sándor után a paraszti-népi élménykört, szemléletet folytatva újat és érvényeset mondani? Éppannyira igen, mint nem – ahogyan minden határhelyzetben.

Az ötvenes–hatvanas évek fordulóján a vérbe fojtott forradalom nemcsak emlékként volt meghatározó: a társadalom, a közélet, a nagypolitika, a hatalom is levonta a történelemből következtetéseit. A legyőzöttek a győztesek rendszerében éltek, amelyet elutasítottak, ezzel pedig a rendszert működtetőknek is számolniuk kellett. A bolsevik módon machiavellista hatalom erejét demonstrálva megszilárdította helyzetét – és csak ezután kezdett hozzá, hogy a közérzületben is legitimálja magát. Ehhez fontosnak tartotta a szellemi élet, az irodalom megnyerését is. Ágh István tényleges költői pályája ebben a közegben kezdődött. Erre utalva mondta Domokos Mátyásnak: „Mi nem tudunk soha helyrevergődni, mert mit kellett volna csinálni? Részt venni a *Tűztánc* antológiában? Én és többen nem vállaltuk. És tulajdonképpen nekünk 1989-ig nem volt történelmünk, csak elviseltünk valamit, amibe minket beosztottak.” Amihez ma már kell némi magyarázat: a *Tűztánc* című irodalmi antológia 1958 decemberében jelent meg, fél évvel a népi(es)eket megbélyegző párt-állásfoglalás és Nagy Imréné kivégzése után. Célja az volt, hogy felsorakoztassa a rendszer mellé azokat a fiatal írókat-költőket, akiket ki akart játszani az '56-os idősebbek ellen. A kötetben szereplés egyfajta hűségnyilatkozatnak számított (amiről nem feltétlenül tudott minden benne résztvevő). Aki itt megjelent, azt a rendszer mint „fiatal költőt” már a sajátjának tekintette.

Ágh István számára maradt az olvasás szabadsága. Lassanként hozzáférhető lett a világirodalom (erős szűréssel még a kortársi világirodalom egy része is). A rendszer stabilizálódása után a magyar költészet kivételes korszakát élte. Megjelentek Juhász Ferenc, Nemes Nagy Ágnes, Pilinszky, Illyés, Weöres versei, kötetei – és persze Nagy Lászlóé. Ágh otthonra talált a budapesti művészvilágban, baráti körét nem irányzatok szerint válogatta. Beletartozott Tandori Dezső, Orbán Ottó, Ladányi Mihály, Csukás István Lázár Ervin, Bella István, Sarkadi Imre (és lehetne folytatni a sort), de nem csak költők: Kondor Béla, Erdély Miklós, Huszárik Zoltán. Közeli barátja a már a maga idejében is elfelejtett kiváló novellista, Szabó István (aki 1957-ben József Attila-díjat kapott, amit nem akart elfogadni, de végül nem mert visszautasítani). Az életútinterjúban a korszak fontos alkotóinak táblója jelenik meg, az eddig említetteken kívül Marsall László, Tóth Bálint, Nagy Gáspár, Simonffy András, Buda Ferenc, Serfőző Simon, Kalász László és mások. Jellemző módon (Juhász Ferenc kivételével) nem is annyira költőként, mint barátként, emberként. Ágh szemérmes alkat, talán éppen azért lett költő, mert verseiben elmondhatja azt, amit a köznapi szó nem enged neki: amit mond, azt a szeretet diktálja, de a szeretetről is inkább az élet múlhatatlan tényeként beszél, magát az érzést nem elmondani akarja, hanem megjeleníteni.

Az interjúkból nem csupán egy vidékről Budapestre került fiatalember életútja rajzolódik ki, hanem egy korszak képe is, ebben az értelemben kifejezetten forrásértékű. Ágh elbeszélésében akaratlanul is megjelenik a pártállam irányította irodalmi élet meglehetősen furcsa valósága, az, ahogyan azt akkoriban is tudni lehetett, minden a rendszertől függött, a hatalom naprakész figyelme mindenre kiterjedt. De az irodalom világa ennek ellenére is kialakította a maga alternitívását.

A hatalom tudta, hogy nem szeretik (ezért kellett a kiterjedt besúgói rendszer), de ereje tudatában a művészvilágot igyekezett kedvezményezett helyzetbe hozni. Nem önzetlen mecénásként, hanem hogy pacifikálja a lehetséges ellenfeleket. Hogy ez a konstrukció pontosan miként mű-

ködött, azzal az érintettek nem lehettek tisztában (talán még működtetői sem). A művészvilág java részének lojalitása nem volt több, minthogy ha nem is fogadta el, hogy a rendszer olyan, amilyen – de tudomásul vette.

A hatvanas évek Ágh István életében igencsak zsúfoltak voltak: diploma, munkába állás, új élethelyzetek, ismeretségek, tapasztalatok, nősülés, gyerek. Felesége családja révén hamisítatlan polgári miliőbe érkezett, e közegeben hallhatott Bálint Endréről, Jakovits Józsefről, Márkus Annáról (Pillinszky feleségéről), Ország Liliről. Közben az irodalmi élet elfogadta költőnek, kötetei jelentek meg. Már utazhatott is – a szocialista világrendszernek nevezett szovjet birodalomban. A teljes bezártsághoz képest ez a szabadság képzetét kölcsönözte. „A '60-as évek megadták a külföldet is. Először Kelet felől, 66-ban voltunk Moszkvában, Leningrádban, írók, fél-ibuszos, fél-magán módon. Az Írószövetség által támogatott turisták. Csodálatos népség volt. Csukás Pista, Buda Feri, Csurka Pista, Demény Ottó, Gyurkovics Tibor, Szakonyi Karcsi, Gál Pista, Nyerges András, Tabák András” – emlékezik Ágh István. Vegyes névsor, sokféle ízlés, elképzelés, karakter képviselői, eltérő életutak. De az utazások mást is kínáltak: távlatot adtak hazaélményének, idegenben érezte meg, mennyire szereti ezt az országot. A haza fogalma tehát a „nem-haza” ismeretével kapja meg jelentését. „Itthon olyan, mint a levegő, amiről nem beszélünk. Mert ha van, akkor nem kell róla szólni. De ha külföldön voltam vagy vagyok, egyből magyar leszek.” Azt is így lehetett megtanulni, hogy lehet otthonosnak lenni az ország- és nyelvhatáron kívül, de a középpont mégis a szülőföld, „szülőkkultúra”. Ami nem bezár, hanem föl szabadít: akkor jó elmenni valahová, ha van hova hazamenni. „Nem nagyon szeretek külföldön lenni, csak visszagondolni szeretek rá. Párizs is ugyanezt adta, Róma is, Berlin is, ahol jártam, Varsótól kezdve Belgrádig, Szófiáig vagy Ljubljanaig.”

Az interjú születése után negyedszázaddal megjelent kötetet olvasva az idősíkok többszöri keveredésével is szembesülünk. Ma már ott van benne Ágh István 85. születésnapjának távlatja, de az interjú készültének ideje is, magában az emlékezésben a negyvenes, az ötvenes és további évtizedek rétegződnek. A kortársak számára sok minden magától értetődő abból, ami a mai közép- és középkorban fiatalabbak számára magyarázatot kíván. Ha másért nem, mert egyes fogalmak egykori jelentésük kontextusában mást is jelentettek, mint ami szótári alakjukból következett: a szocializmusnak nevezett rendszerben minden más volt, mint aminek látszott, és mint aminek nevezték. Akkor azt, hogy valaki költő, nem a versei bizonyították, hanem a papírai. A könyvkiadás gyakorlatilag állami monopólium volt, így ha valakinek kötete jelent meg, az azt is jelentette, hogy egy teljes, állami irányítású rendszer hagyta jóvá versei kiadását. Ezzel társadalmilag elfogadott alkotóvá vált, bekerült abba a névsorba, amelyikben a költőnek elfogadott szerzőket regisztráltak. Ezt követően az Írószövetség meg a Művészeti Alap tagja lehetett, és attól kezdve nem kellett attól tartania, hogy „kmk” (azaz közvesztélyes munkakerülés) címén esetleg zaklatják, ha nincs állandó munkahelye. Csak ennek ismeretében érthető meg, mit jelentett az, hogy könyvtárosi működését követően Ágh István szabadúszó lett, vagyis főállású költő-író lehetett. (A munkakönyv nevű dokumentum címlapján ez állt: „Nálunk a munka nem kényszer, hanem becsület és dicsőség dolga.”) Szabadúszónak lenni tehát kivételes szabadság volt – egyúttal állandó munkakényszer is, mert akkor nem halmozták el ösztöndíjakkal az írni akarókat.

De biztos havi fizetést jelentő munkahely nélkül is kellett valami állandó kereseti lehetőséget találni. Ágh István meg sem próbálta, hogy verseivel teremtse meg megélhetésének anyagi alapját, mert tudta, hogy ez a költészet vége volna. Recenziót viszont mintegy az olvasás melléktermékeként is lehet írni (így nyert poétikai jelentőséget egy mellékesnek gondolt munkajogi körülmény). Ágh Istvánt tehát a megélhetés kényszere terelte a prózáírás tanpályájára, később pedig a szociográfia-írás lett jó átvezetés a szülőföldről indázó költészetből a szépprózába: a kívülálló szemével is meg kellett néznie azt, amiből érzelmi világa épült. Innen már nem is volt olyan nagy lépés, hogy ismét megformálja azt a világot, amit valaha a gyerekkor öntudatlan természetességgel kínált: prózáját az ide menekített alanyi líraiság jellemzi (nem véletlen, hogy költői életművének egyik leg-szebb verssora az *Iszkázt újra felfedező prózakötet címe: Kidöntött fáink suttogása...*).

Az 1998-as nagyinterjú idején már Ágh István is megszenvedi a rendszerváltáshoz fűzött remények meghiúsulását: többet és mást várt, mint amennyit és amit kaphatott. „Én azt hittem, egy egész országot megmozgatón történnek meg a dolgok. Hát nem. Tehát úgy érzem, hogy az én nemzedékem, és

az idősebbek is, még az utánunk következő néhány nemzedék sem tud már megváltozni úgy, hogy ha nem is ideális, de mégis, ettől jobban elszakadó országot teremtsen, mint ami most van.”

A legnagyobb csalódása az volt, hogy épp az vált lehetetlenné, amin a legtöbbet dolgozott: két, a maga módján szervesen épült kultúra (tiszteve a közhasználatú terminológiát: a népi és az urbánus) találkozása. A legfájdalmasabb az volt számára, hogy e szakadás miatt korábbi baráti körének egyik része hátat is fordított neki. A korábban összetartó íróvilág egymásnak ugrása után már azért is kijárt a megbélyegzés, ha valaki nem bélyegzett meg olyanokat, akikre valahol valakik ítéletet mondtak. Az ítélezés pedig pártpolitikai alapon zajlott – e tekintetben éppolyan hamis volt, mint a megelőző korszak túlhaladottnak vélt, legkegyetlenebb éveiben. Paradox módon a demokrácia a szellemi életben diktatórikus törekvések visszatértét hozta. Ráadásul a politika és az ideológia törésvonala irodalmi-esztétikai formában is megjelent: „Mintha hatalomváltás történt volna a posztmodern nevében, s a hagyományos alapú modernséget kizárták az irodalomból” – mondta az e szakadással ugyancsak radikálisan szemben álló Domokos Mátyásnak, érezve, hogy az új poétikai törésvonal nemcsak rossz ízű, de kifejezetten gyanús pontossággal esik egybe pártpolitikai elkötelezettségekkel, amitől még fájóbb lett számára saját főlcímkezésése: „Engem besoroztak egy népnemzeti táborba, aminek most nincs itt az ideje. Tehát az én költészetem idejémtúlt, nem modern. Bár rajtam is múlt, hogy afelé is tettem volna néhány lépést, hogy ettől megmeneküljek. De én azt nem tartom irodalmi lényegnek, hogy engem besorozgatnak, mert úgyse az az érdekes.”

Nem érdekes? Nagyon is az: mert méltatlan, ha el akarják venni valakitől az irodalmi szabadszerelem nehezen kivívott jogát, ha meg akarják tiltani neki, hogy nagyra tartsa és szeresse azokat, akiket hivatkozási alpnak tekintenek az ő helyének kijelölését a maguk kizárólagos jogának tartók. „Elképzelik rólam, hogy nem fogom Nemes Nagy Ágnest. Én már akkor fogtam, mikor a *Szárazvilág* megjelent. Úgyhogy ez nekem sose okozott problémát. Vagy Rába Györgyöt. Hogy én azt nem csinálom, az más, mint hogy azt nem szeretem. Sose felejttem el, barátom lett az illető, aki mondta, hogy én biztos nem szeretem Pilinszkyt. Zsigerileg képzelhette. Nem szeretem Nemes Nagy Ágnest, mondjuk, az újhidasokat. Egyszer csak előadást tartottam belőlük, és földőlődött ez a bizalmatlanság. Ez a nagy bizalmatlanság! Hogy magukból indulnak ki az urak. És akkor tetten érem őket, hogy miért nem szeretnek engem” – foglalja össze tapasztalatait. Ez pedig több, mint személyes sérelem. Ágh István nem szeret panaszkodni, akkor sem, amikor erről, a mára természetesnek tekintett, de természetellenes negatív jelenségről beszél. Mint fájó realitásról szól róla: „mikor a '60-as évekre gondolok, akkor eszembe se jut az árok, ami később szakadékká vált. De én mégsem hiszem, hogy az valami hamis együttlét volt. Volt egy közös cél a rendszer ellen. Senki sem gondolt arra, hogy ide jut. Ami most, ez a szekértáboroskodás. Én még azt is megkockáztatom, hogy a bolsevizmus most is hat még. Szóval azok a kizárólagos, diktatórikus elemek.”

Tudomásul kellett tehát venni, hogy a demokrácia is olyan, amilyen: együtt kell élni a következményeivel. A szabadságnak éppúgy ára van, mint a szabadság hiányának, a korlátok nem ledőltek, csak máshova kerültek, így másként működik az ajánlások és tiltások, a kedvezményezettség és ki-rekesztettség rendszere.

Az átalakult világban viszont lehetővé vált, hogy máshogy nézzen múltjára. Ezt talán nem is a külső változások okozták, hanem hogy – 1998-ban még csak hatvanöt évesen – amúgy is abba a korba lépett, amelyikben megerősödik a számvetés igénye: amikor a halál már nem valamiféle irracionális baleset, hanem egyre inkább realitás, mert túl sűrűn és túl sokan mennek el örökre ahhoz, hogy ne kelljen felfigyelni az élet végességére mint törvényre.

Ez a sok halál szembesíti a túlélőket a maguk halála, azaz élete kérdésével. Ez részben történelmi számvetés is. „Itt is valami idő előtti, haszontalannak tűnő, nem beérett életéről van szó. És félttem ettől a lehetőségtől, ami több emberen végrehajtott. Ennek az országnak volt egy teljes »sehol levősége«. Bizonytalan egzisztenciájú volt ez az ország. És nemcsak én, nemcsak ott, abban a környezetben, hanem akárhova mentem, mindenhol éreztem azt, hogy megvagyunk, de nem ezért jöttünk a világra” – mondja. Ez a mérlegelés már nem költői számvetés, annál köznapibb, kevésbé spirituális. És nem új jelenség – csak éppen korábban kevésbé volt aktuális.

A végszó nem lehet más, mint olyasmi, ami egy özönvizek előtti, felejthetetlen Nagy László-interjú záró mondatára rímel: a kérdésre, hogy mit üzenne a jövő emberiségnek, ezt válaszolta: „Ha lesz még emberi arcuk, csókolom őket.” Ez a mondat, kezdeti bizonytalansága ellenére is, a reménységé.

Beszélgetésük végén Domokos Mátyás is szeretne valami távlati üzenetet hallani Ágh Istvántól: „Kinek írod a verset?” – kérdezi. A válasz dermesztő: „A papírnak. Vagyis hogy én a papírral vagyok együtt. Aztán gondolkodom arra, hogy ezt azért mindig általánosabbá teszem, minthogy egy magánügy legyen. Bár néha úgy tűnik, hogy az. De remélem, hogy több olyan alkalom van a versben, ami ezt kihozza a magánvilágból.”

Ehhez nincs sok hozzátennivaló – de jó volna hinni abban, hogy ha több is benne a keserűség, mint a vigasztalás, mégis van benne reménység. Ágh azt is mondja: „...itt is vagyok, és nem is vagyok itt. Vendég is vagyok, és gazda is. Képzetekben is élek, és valóságban is. Álmaim néha úgy tűnnek, mintha ébrenlétek lennének, és fordítva. Lehet azt is talán mondani, hogy korhoz nem kötött. De bizonyos korok talán jobban hangsúlyozzák a viszonylagosságot, az örök bizonytalanságot.”

Az interjú születése óta eltelt huszonöt évben nem sok változott, maradt a viszonylagosság és bizonytalanság. De közben versek és kötetek sokasága született Ágh István keze alatt, jelentős költőtől nagy költővé érett, képes volt úgy folytatni a versírást, hogy az abszolútum és a bizonyosság keresése új dimenziót adott életműve korábbi alkotásainak is. És ezért gondolhatjuk azt, hogy ennek az interjúnak igazi jelentőségét nem az adja, ami megelőzte, hanem ami utána következett. *(Nap Kiadó, 2023)*

